

Zlata Živaković-Kerže

(Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje,
Slavonski Brod)

DVA POSLJEDNJA STOLJEĆA NADLEŽNOSTI PEČUŠKE BISKUPIJE U SJEVERNOJ SLAVONIJI I BARANJI

UDK 262.3(497.5 Slavonija)"17/19"

262.3(497.5 Baranja)"17/19"

Pregledni rad

Primljeno: 21. ožujka 2009.

Autorica je u radu sažeto prikazala gotovo dva stoljeća pripadnosti područja sjeverne Slavonije i Baranje u sastavu Pečuške biskupije te od 1972. pravno (*de iure*) priključenje toga područja Đakovačkoj ili Bosanskoj i Srijemskoj biskupiji.

Ključne riječi: 18. stoljeće, župe, sjeverna Slavonija, Baranja, Pečuška biskupija, Đakovačka ili Bosanska i Srijemska biskupija, 20. stoljeće

Uvodne napomene

Odlaskom iz Petrovaradina srijemskog biskupa *Ivana Paxyja* i njegovim imenovanjem za biskupa zagrebačkog (12. lipnja 1770.) prekinut je niz samostalnih srijemskih biskupa, a smrću bosansko-đakovačkog biskupa *Josipa Antuna Čolnića* (13. veljače 1773.) završen je niz bosanskih biskupa koji su stolovali u Đakovu. Carica *Marija Terezija* imenovala je 19. ožujka 1773. za *Čolnićevog* nasljednika *Mateja Franju Krticu*, profesora pečuškog sjemeništa i kanonika. Bečki dvor i Sv. Stolica sjedinili su 9. srpnja te godine, odlukom „Universi orbis Ecclesiis“ pape *Klementa XIV.*, Srijemsku biskupiju u personalnu uniju s Đakovačko-bosanskom biskupijom. Objema biskupijama upravljao je jedan biskup – bosanski, koji je stolovao u malom trgovištu Đakovu, administrativnom i duhovnom središtu.¹

Pečuška se biskupija sve do 1781. protezala i preko desne obale Drave na jug do Save obuhvaćajući u Slavoniji i Srijemu pojedina područja Virovitičke i Srijemske županije. Sastavnicu te biskupije činile su općine Vukovar, Vinkovci, Županja, Osijek, Valpovo, Donji Miholjac, a jedno vrijeme i Požega. Iz sastava Pečuške biskupije 30. srpnja 1781. izdvojene su i uk-

¹ *Josip Juraj Strossmayer – Biskup bosansko-đakovački i srijemski god. 1850. – 1900.*, Zagreb, 1904., 3, 4, 8, 9.; Antun JARM i Andrija ŠULJAK, *Đakovo biskupski grad*, Đakovo, 2008., 31.

Ijučene u sastav Bosanske ili Đakovačke i Srijemske biskupije srijemske župe Ivankovo, Vinkovci, Nuštar, Tordinci, Jankovci, Vukovar, Sotin, Šarengrad, Lovas, Tovarnik, Nijemci, Otok, Cerna, Županja, Drenovci, Račinovci i Morović s 80 filijala i 27.000 katolika. Sjedinjenim biskupijama priključeni su i grad Osijek te Brodska Posavina kao i dio župa Zagrebačke biskupije. Tako je do 1781. godine Bosanska ili Đakovačka i Srijemska biskupija postala u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji druga po veličini biskupija, koja je obuhvaćala područja između rijeka Save, Dunava i Drave, tj. prostirala se od Zemuna do Osijeka i Broda na Savi (današnjeg Slavenskog Broda). Posvećenu i objedinjenu biskupiju podijelio je 17. kolovoza 1781. biskup *Krtica* na 7 vicearhidakonata, i to: četiri pod đakovačkim vrhovništvom (đakovački, osječki, brodski, vinkovački) i tri pod srijemskim vrhovništvom (tovarnički, mitrovački, petrovaradinski). U veljači 1782. Pečuška biskupija je Osijeku, tj. Bosanskoj ili Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji, ustupila „novu naseobinu Kravice“² pa je u konačnici biskupija obuhvaćala 48 župa s oko 100.000 katolika i 87 svjetovnih (biskupijskih) svećenika. Početkom 1800. osnovan je od brodske vicearhidakonata osmi – kopanički vicearhidakonata.³

Župe sjeverne Slavonije u sastavu Pečuške biskupije

Iako je, sukladno s bulom pape *Pija VI.* „*Iterata personarum*“, cijelo slavonsko područje trebalo pripojiti Bosanskoj ili Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji ipak je 12 župa Valpovačkog dekanata (župa Bizovac s filijalom Ladimirevci, župa Brođanci s filijalama Budimci, Čepin, Habjanovci, Martinci i Poganovci, župa Donji Miholjac s filijalom Rakitovica, župa Harkanovci s filijalama Ivanovci, Koška i Zelčin, župa Marijanci s filijalama Kunišinci, župa Petrijevci s filijalama Josipovac i Satnica, župa Podgajci s filijalama Bočkinci, Črnkovci i Sv. Đurađ, župa Radikovci s filijalama Čamagajevci, Golinci i Poreč, župa Šljivoševci s filijalama Beničanci, Kućanci i Lacići, župa Valpovo s filijalama Bistrinci, Bocanjevci, Marjančaci, Nard, Šag i Vinogradci, župa Veliškovci s filijalama Gat i Tiborjanci te župa Viljevo s filijalama Kapelna i Čarda-pustara) s područja patronata valpovačkog vlastelina *Petra Antuna Hilleprand von Prandaau*,⁴ dvorskog dužnosnika na Bečkom dvoru, ostalo i nadalje u Pečuškoj biskupiji.⁵

² Selo nastalo zapadno od mjesta Adolfovca (današnjeg Višnjevca) i istočno od sela Josipovca. Naseobinu od 12 kuća osnovao je grof Pejačević, koji je kmetove naselio da krče šumu. U naseobini nije bilo ni kapele, ni seoskog kneza, niti se ubirala crkvena desetina. Do 1782. mjesto nije pripadalo ni petrijevačkoj ni osječkoj gornjogradskoj župi. (Od sredine 20. stoljeća Kravice su dio Višnjevca i kao mjesto potpuno nestaju.)

³ *Josip Juraj Strossmayer – Biskup...*, n. dj. 8, 9.

⁴ Valpovačko i donjomiholjačko vlastelinstvo dobio je 1721. darovnicom hrvatsko-ugarskog kralja Karla VI.

⁵ Franjo PERČIĆ, „Nove granice između pečuške i naše biskupije“, *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske*, br. 50, Đakovo, 1922.; *Kanonske vizitacije Knjiga III. – Valpovačko-miholjačko područje*, (prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan), Osijek, 2005., X-XII.

U predgovoru Knjige III. kanonskih vizitacija valpovačko-miholjačkog područja priređivač dr. sc. *Stjepan Sršan* navodi da je vlastelin *Prandau* „značajno doprinio da su ta područja ostala pod crkvenom nadležnošću Pečuške biskupije, budući da je bio naklonjeniji ugarskom plemstvu i peštanskoj kancelariji, a uz to je imao i neke posjede u Baranjskoj županiji sjeverno od Drave kao i u gradu Pečuhu“.⁶

Iako je područje Valpovačkog dekanata ostalo pod patronatom Pečuške biskupije po političkom ustroju dio je Virovitičke županije sa sjedištem u Osijeku, odnosno Banske Hrvatske. Stoga se od sredine 19. stoljeća u crkvama propovijedalo hrvatskim jezikom. Priključenje 12 župa sjeverne Slavonije Bosanskoj ili Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji aktualizirano je u vrijeme biskupovanja *Josipa Jurja Strossmayera* koji se 1852. obratio, doduše uzaludno, Sv. Stolici. Valpovački dekanat je bio 1855. godine najbrojniji u cijeloj Pečuškoj biskupiji. Imao je 31.904 katolika (88%), 4.172 pravoslavnih vjernika (12%), 150 Židova i 17 osoba reformirane vjeroispovijesti. Devet godina potom Valpovački dekanatski kotar podijeljen je na dva dijela – Valpovački i Donjomiholjački.⁷

Baranjske župe, iako u sastavu nove države, i nadalje sastavnica Pečuške biskupije

Nakon propasti Austro-Ugarske Monarhije temeljito se promijenila političko-geografska slika jugoistočne Europe. Stvoreno je 1. prosinca 1918. godine Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS). Otada pa do 1941. Hrvatska je bila u sastavu jugoslavenske državne zajednice, koja je tijekom vremena organizirana upravno-teritorijalno na veoma različite načine. Granice Kraljevstva SHS prema susjedima utvrđene su tek 1919. i 1920. pa su prve godine postojanja jugoslavenske države u teritorijalnom smislu bile svojevrsni provizorij.⁸ Budući da je Trijanonskim ugovorom 1921. južni dio Mađarske, tj. Baranja, pripala Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, Sveta Stolica je na prijedlog jugoslavenskog katoličkog episkopata i uz privolu kraljevske vlade u Beogradu imenovala 1. studenoga 1923. bosanskog ili đakovačkog i srijemskog biskupa dr. *Antuna Akšamovića* apostolskim administratorom dijela Pečuške biskupije koji se nalazio na području Kraljevine SHS. Sporazumjevši se s pečuškim biskupom, biskup *Akšamović* je dekretom 1. prosinca 1923. preuzeo Apostolsku administraturu⁹ te uputio Okružnicu svećenstvu sjeverne Sla-

⁶ *Kanonske vizitacije Knjiga III...*, n. dj., IX.

⁷ Isto, XII; Stjepan MAROSLAVAC, *Donji Miholjac kroz stoljeća*, Đakovo, 2007., 67

⁸ Bosiljka JANJATOVIĆ, „Karađorđevićeva centralizacija i položaj Hrvatske u Kraljevstvu (Kraljevini) SHS“, *Časopis za suvremenu povijest*, 1, Zagreb, 1995., 55-58., Ljubo BOBAN, *Hrvatske granice 1918-1991*, Zagreb, 1992., 23, 24.

⁹ Crkveno područje, obično dio biskupije, kojim u slučaju nužde ili spriječenosti dijecezanskog biskupa upravlja apostolski administrator kojeg imenuje papa i kojemu je neposredno odgovoran. (Vidi opširnije *Opći religijski leksikon A – Ž*, Zagreb, 2002., 47.)

vonije i Baranje. Okružnicom je odredio sljedeće: 1. Da se svi župnici, upravitelji župa, kapelani i katehete potvrđuju u svojim službama; 2. Četiri dekanata i nadalje ostaju u svojim službama; 3. nestaje jurisdikcija generalnog provikara; 4. Povlastice, oslobođenje od crkvenog zakona u pojedinim slučajevima i druge pridržane slučajeve svi svećenici moraju zatražiti od apostolskog administratora; 5. Sve molbe se moraju uputiti pismeno, a telegrafski samo u izuzetnim hitnim slučajevima; 6. Svećenici pastoralnu okružnicu za vjernike objavljenu u biskupijskom Glasniku moraju pročitati u svim župnim i filijalnim crkvama na onim jezicima koji su u upotrebi u pojedinim župama. Za prijevod se mora pobrinuti župnik; 7. Cjelokupna župna administracija vodi se na hrvatskom jeziku; 8. Kalendar – direktorij za 1924. može ostati onaj koji je propisan za Pečušku biskupiju; 9. Budući da se svi dekreti, obavijesti svećenicima i pastoralna administracija objavljuje u biskupijskom Glasniku svi župni uredi obvezni su od 1. siječnja 1924. primati Glasnik „na teret župne blagajne za župnu knjižicu“ te 10. Zapovjeđene molitve u misama moraju se uzimati prema misalu, i to za Papu, protiv progonitelja Crkve i za suzbijanje oluje. Novo područje obuhvaćalo je sjevernu Slavoniju s 13 župa u dva dekanata – valpovački (župe Bizovac, Brođanci, Čepin, Harkanovci, Petrijevcima i Valpovo) i miholjački (župe Donji Miholjac, Marijanci, Podravski Podgajci, Šljivoševci, Veliškovci i Viljevo) te Baranju sa 16 župa u dva dekanata – darđanski (župa Bilje s filijalama Lug, Podravlje, Kopačevo i Vardarac, župa Čeminac s filijalama Grabovac, Jagodnjak i Kozarac, župa Darda s filijalom Tvrdavica, župa Kneževi Vinogradi, župa Luč s filijalom Šumarina, župa Petlovac, župa Torjanci i župa Zmajevac s filijalama Karanac, Kotlina, Suza i Kamenac) i branjinvrški (župa Batina, župa Beli Manastir, župa Branjina, župa Branjin Vrh s filijalama Kneževo i Bolman, župa Draž s filijalom Gajić, župa Duboševica, župa Popovac s filijalom Podolje i župa Topolje). U biskupijskom konviktu u osječkoj Tvrđi biskup *Akšamović* je 10. prosinca 1923. službeno preuzeo upravu u Apostolskoj administraturi. Sjednici je predsjedao biskup ordinarij, a nazočili su opat i dekan u Donjem Miholjcu i bivši provikar pečuškog biskupa *Karlo Erdélyi*, dekan u Petrijevcima *Ladislav Charvat*, opat i dekan u Popovcu *Alois Zador*, dekan u Luču *Karlo Eröss*, pravni savjetnik dr. iur. *F. Harman* i dekan osječki *Roberto Bezetky*, perovođa. Dva dana potom obavio je biskup *Akšamović* prvi pastirski pohod župama Valpovačkog dekanata.¹⁰

Budući da je Baranja u vrijeme Drugoga svjetskoga rata pripala Mađarskoj i *Miklósu Hortyju*, Baranjske župe su kao *Administratura apostolica Baraniae meridionalis* „vraćene“ pod upravu Pečuške biskupije.¹¹

¹⁰ „Okružnice“, *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske*, br. 51, Đakovo, 1923., 165, 169.; S. MAROSLAVAC, *Donji Miholjac kroz...*, n. dj., 67-69; *Kanonske vizitacije Knjiga I. – Baranja 1729. – 11810.*, (prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan), Osijek, 2004., XIV, XV.

¹¹ S. MAROSLAVAC, *Donji Miholjac kroz...*, n. dj., 71.

Konačno u okrilju Bosanske ili đakovačke i Srijemske biskupije

Iako je po Konkordatu iz 1935. godine, koji nije stupio na snagu, Apostolska administratura sjeverne Slavonije i Baranje trebala biti stalno pripojena Đakovačkoj ili Bosanskoj i Srijemskoj biskupiji tek Dekretom Svete kongregacije za biskupe od 30. listopada 1971. to je područje odcijepljeno od Pečuške biskupije i pripojeno Đakovačkoj ili Bosanskoj i Srijemskoj biskupiji. Dekretom od 24. siječnja sljedeće godine apostolski pronuncij u Beogradu mons. *Mario Cagna* subdelegirao je biskupa ordinarija *Stjepana Bäuerleina* za izvršenje Dekreta Sv. Solice. Bosanski ili đakovački i srijemski biskup *Bäuerlein* obavijestio je 15. veljače 1972. pečuškog biskupa *Jozsefa Cserhatija* o Dekretima, a ovaj je 26. travnja potvrdio primitak dopisa i Dekreta te zamolio četvoricu svećenika (*Marina Blaževa*, župnika u Branjinom Vrhu, *Josipa Radičeva*, župnika u miru nastanjenog u Bačkom Bregu, *Josipa Revesza*, župnika u miru, nastanjenog u Subotici i *Ivana Vajdu*, župnika u miru u Donjem Miholjcu) inkardiniranih u Pečušku biskupiju da se izjasne u kojoj biskupiji žele biti inkardinirani. Biskupski ordinarijat u Đakovu pozvao je 16. svibnja 1972. svećenike *Blaževa*, *Radičeva*, *Revesza* i *Vajdu* da se izjasne. Trojica svećenika u miru izjasnila su se za inkardinaciju u Đakovačku i Srijemsku biskupiju, a župnik *Blažev* želio je i dalje da ostane inkardiniran u Pečušku biskupiju. Izjave su dostavljene pečuškom biskupu koji je 15. srpnja te godine trojici svećenika izdao *Litterae excardinationis*, a Biskupski ordinarijat u Đakovu izdao im je 10. kolovoza 1972. *Litterae incardinationis*. Svečani čin pripojenja branjinvrškog i darđanskog dekanata zbio se 22. listopada 1972. u Belom Manastiru, a tjedan dana potom u Valpovu pripojeni su valpovački i donjomiholjački dekanati. Tada su, konačno nakon gotovo dva stoljeća, područja Baranje i sjeverne Slavonije i pravno (de iure) priključena Đakovačkoj ili Bosanskoj i Srijemskoj biskupiji. U Belom Manastiru je Dekret Sv. Stolice proglašen na svečanom euharistijskom slavlju, uz sudjelovanje svih svećenika baranjskog područja, koje je predvodio biskup *Bäuerlein* i koji je održao prigodnu homiliju s osvrtom na taj značajan događaj. Tom prilikom je Dekret o pripojenju uručen svim župnicima i pročitan nazočnim vjernicima na latinskom, hrvatskom i mađarskom jeziku. U Valpovu su isti čin i misa održani 29. listopada za područje sjeverne Slavonije. Nakon održanih svečanosti biskup *Bäuerlein* je iz Đakova o svemu obavijestio Svetu Kongregaciju za biskupe u Rimu, Biskupski ordinarijat u Pečuhu i Apostolsku nuncijaturu u Beogradu. Time je konačno priključenje u okrilje Bosanske ili Đakovačke i Srijemske biskupije bilo završeno.¹²

¹² *Biskupija Đakovačka ili Bosanska i Srijemska - Šematizam 1999/2000.* (Priredio: Antun Jarm), Đakovo, 2000., 51; S. MAROSLAVAC, *Donji Miholjac kroz...*, n. dj., 70, 71.

Summary

THE LAST TWO CENTURIES OF THE JURISDICTION OF THE DIOCESE OF PÉCS IN NORTHERN SLAVONIA AND BARANJA

By virtue of Pope Clement XIV's "Universi orbis Ecclesiis" decision, the court in Vienna and the Holy See united the Diocese of Srijem with the Diocese of Đakovo and Bosnia in a personal union on July 9th, 1773. The Bishop of Bosnia, with Đakovo as his seat, was at the helm of both of the dioceses. Even though the parishes in Srijem, the town of Osijek, and Bosnian Posavina were separated from the Diocese of Pécs on July 30th, 1781 and integrated into the Diocese of Bosnia or Diocese of Đakovo and Srijem, along with some of the parishes in the Diocese of Zagreb and twelve parishes in the Deanery of Valpovo, they still remained a part of the Diocese of Pécs. After the collapse of the Austro-Hungarian Monarchy, Hungary's southern part, Baranja, became a part of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes by virtue of the Treaty of Trianon in 1921, but it remained a part of the Diocese of Pécs. Even though the area of northern Slavonia and Baranja was detached from the Diocese of Pécs by a Decree of the Holy Congregation for Bishops on October 30th, 1971, the ceremony of their unification with the Diocese of Đakovo or Bosnia and Srijem was held on October 22nd, 1971 in Beli Manastir and on October 29th, 1972 in Valpovo. The areas of Baranja and northern Slavonia were then finally legally (de iure) united with the Diocese of Đakovo or Bosnia and Srijem after almost two centuries.

(Sažetak prevela: Ana Levak Sabolović)

Key words: parishes, Northern Slavonia, Baranja, Diocese of Pécs, Diocese of Đakovo or Bosnia and Srijem, 18th century, 20th century.